

VPLYV SOCIALISTICKEJ INDUSTRIALIZÁCIE NA MOBILITU A NA ZMENU SYSTÉMU HODNÔT VIDIECKEHO OBYVATELSTVA NA VÝCHODNOM SLOVENSKU

M. LEŠKOVÁ

Táto stať bola spracovaná ako výsledok čiastkových záverov sociologického výskumu, ktorého záverečná časť bola prevádzaná na Ústave matematicko-štatistických metód Vysokej školy veterinárskej v Košiciach. Výskum bol zameraný na problematiku sociálnej mobility vidieckeho obyvateľstva na východnom Slovensku. Proces sociálnej mobility je vo výskume chápaný ako proces týkajúci sa zmeny pracovného miesta a pracovného prostredia (podmieneny rôznymi faktormi), ale aj celého radu psychických problémov a napätí jednotlivcov, ktorých pohyb vidieť nielen v reláciách dedina — mesto (resp. priemysel), ale aj vo vnútri samotných dedín. Výskum bol prevádzaný v Košickej oblasti, ale niektoré poznatky z predchádzajúcich výskumov vo Východoslovenskom kraji, ako celku (v r. 1963 a 1965) dovoľujú robiť isté zovšeobecnenia, aj keď nie úplné. Preto treba prácu chápať ako pokus o načretie do problematiky komplexu zmien na východnom Slovensku a to tak ekonomických a politických, ako aj zložitých sociologicko-psychologických.

SOCIALISTICKÁ INDUSTRIALIZÁCIA AKO JEDNA Z PRÍČIN MOBILITY VIDIECKEHO OBYVATELSTVA

Situáciu na východoslovenskom vidieku pred II. svetovou vojnou charakterizovali dva vzájomne sa preplietajúce procesy: narastanie agrárneho preľudnenia a systematické drobenie roľníckych hospodárstiev. Základným kritériom spoločenskej diferenciacie dediny bola diferenciacia triednej povahy. Na jej základni existovala diferenciacia na podklade profesionálnych rozdielov, ktorá bola veľmi nevýrazná. Vysvetlenie tejto skutočnosti treba predovšetkým hľadať v štruktúre zárobkovej činnosti roľníkov mimo svojho hospodárstva. Kolísanie konjunktúry na pracovnom trhu a vcelku sezónny charakter roľníckeho zamestnania zapríčinili, že v mimoroľníckych profesiách nebolo stabilizácie. Vo vtedajšej situácii mimoroľnícka zárobková činnosť neslúžila úniku z dediny, ale skôr k pevnejšiemu prímkyaniu k nej — zárobky v mimoroľníckych profesiách slúžili k zosilneniu ekonomických základov roľníckych hospodárstiev. Pôda ostávala naďalej hlavným kritériom spoločenského postavenia a najistejším prostriedkom k materiálnemu zabezpečeniu existencie rodiny.

Po vojne sa situácia mení. Pozemková reforma spôsobila nové rozdelenie pôdy a po nej prebiehajúci proces socialistickej industrializácie a kolektivizácie poľnohospodárstva zapríčinil, aj keď nie plánovite, vytlačanie pracovných síl z poľnohospodárstva. Tieto procesy sa stali rámcom pre mobilitu dedinského obyvateľstva. Nastáva rýchly pokles počtu ľudí zamestnaných v poľnohospodárstve a to najmä v blízkosti priemyselných stredísk.

V porovnaní s predvojnovým obdobím možno konštatovať, že značne vzrástol aj počet vnútrodedinských pracovných príležitostí. Pokiaľ dedina bola v nedávnej minulosti slabo profesionálne diferencovaná a roľnícke zamestnanie tvorilo dominujúce zamestnanie obyvateľstva dediny, v období socialistických premien odborná diferenciácia ďaleko pokročila a roľníctvo dnes tvorí len jednu z dedinských profesií.

Nemalý význam má aj odborná kvalifikácia roľníkov. Mechanizácia poľnohospodárstva sa stala začiatkom adaptácie roľníctva k podmienkam priemyselného života, pretože roľník, najmä družstevný prešiel od pluhu k traktor a ku kombajnu, čo vyžaduje zvyšovanie úrovne technických vedomostí a postupne mení celú mentalitu roľníkov v dôsledku zmenšovania ich závislosti od podmienok prírodného prostredia. K tomuto prispievajú najmä roľnícke družstvá, ktoré okrem skutočnosti, že umožňujú vyššiu úroveň mechanizácie poľnohospodárstva, vytvárajú aj podmienky pre vznik skupinovej solidarity, ktorá roľníkov robí podobnejšími s ľuďmi v životných podmienkach priemyselných stredísk.

Dôležitým prvkom zmien vo východoslovenských dedinách je aj proces urbanizácie. Proces urbanizácie zahŕňa v sebe úlohu pozdvihnutia dedín na úroveň miest, má vtláčať dedinám atribúty mesta. Postupné zvyšovanie úrovne vidieka sa viaže na základné tendencie politiky socialistického štátu, v ktorom stojí v centre pozornosti komplexný rozvoj celej spoločnosti.

Proces urbanizácie spôsobil, že dnes už treba poopraviť klasické koncepcie o „dedine“ a „meste“. teda poznávať úlohy, ktoré má proces urbanizácie vidieckeho prostredia pri prekonávaní starých predstáv o dedine a meste. V súvislosti s tým niektorí autori (Matei 1969) navrhujú nahradiť klasické označenie dedina — mesto pojmami prírodné prostredie — technické prostredie, ale použitie tohoto kritéria nemôže plne vystihnúť rozdiel medzi mestom a dedinou skôr možno použiť ako indikátor „stupeň urbanizácie“. Aj keď tu však nejde o klasifikačné kritérium, ale skôr o charakteristiku stupňa, ktorý sa dosiahol vo vidieckych aglomeráciách pod vplyvom mesta. Okrem tohoto kritéria možno použiť aj kritérium „funkcionality“ vidieckych aglomerácií. Týka sa pribúdania nových funkcií vo vidieckych oblastiach. Tieto nové funkcie sa pripájajú k základným ekonomickým funkciám, ktoré sa stávajú čoraz diferencovanejšie, pričom zahŕňujú najmä priemyselné aktivity a dediny zase aktivity spojené s obrábaním pôdy. Ani toto kritérium však nemôže slúžiť k zreteľnej diferenciacii, môže len poskytnúť stupnicu pre posúdenie úrovne urbanizácie istej oblasti.

Nie je tomu tak dávno, čo boli vidiecke aglomerácie zreteľne charakterizované tak z hľadiska priestorového, ako aj z hľadiska funkčného, pričom rozdiely medzi mestom a dedinou boli výrazne a ľahko postrehnuteľné. Pod pojmom dedina sme boli zvyknutí chápať monofunkcionálnu aglomeráciu s čiste agrárnou ekonomikou, s rozptýlenou populáciou a s malým prísunom nových obyvateľov. Aj pomalý rytmus rozvoja tvoril jednu z charakteristických čŕt dediny. Dnes sa vidiecke aglomerácie aj na východnom Slovensku čoraz viac podobajú mestským, aj keď do nich nezapočítavame tie mestá, ktoré sa v dôsledku implantácie dôležitých priemyselných podnikov stali mestami, hoci vidieť na prvý pohľad, že sú to urbanizované dediny.

V súvislosti s urbanizáciou aj populácia vidieckych oblastí prechádza na úroveň života mestského typu. Je to výsledok dvojakého procesu. Ide o difúziu, o isté vyžarovanie charakteristík mestského prostredia do prostredia dedinského, ktoré sa stále viac a viac zvyšuje tým tempom, ako sa väzby dediny s mestom stávajú častejšími v dôsledku zlepšenia cestnej siete a dopravy. Intenzita tohoto vyžarovania závisí od mnohých faktorov. Najväčšie vyžarovanie vidíme v periurbálnej zóne,

kde styky s mestom sú veľmi časté a komplexné. Ľudia, čo denne dochádzajú na svoje pracoviska v mestskom prostredí, používanie mestských služieb vidieckym obyvateľstvom, ako aj dochádzanie mestského obyvateľstva do dedín za účelom oddychu a rekreácie, to všetko vedie k zvýšenej frekvencii kontaktov s modelmi mestského života. Táto intenzita závisí aj od úrovne mesta, od jeho technického vybavenia, úrovne služieb a podobne.

Charakteristickými črtami urbanizácie vidieka je rozvoj služieb, ako je elektrifikácia dedín, telefonizácia a kinofikácia, budovanie kultúrnych domov, zvyšovanie vzdelania a pod.

A preto, ak sme boli zvyknutí chápať pod pojmom „dedina“ monofunkcionálnu aglomeráciu s čiste agrárnou ekonomikou, s populáciou rozptýlenou a s nízkou úrovňou prísunu nových obyvateľov, ktorú charakterizoval pomalý rytmus rozvoja, čo sa odzrkadľovalo v zreteľne rozdielnych podmienkach v porovnaní s mestom, možno konštatovať, že takáto dedina prešla v procese industrializácie a urbanizácie pomerne radikálnymi zmenami. Dedinská lokálna spoločnosť na východnom Slovensku podľahla procesu spoločenskej dezintegrácie, z relatívne homogénnej skupiny sa vytvorila heterogénna a to tak ekonomicky, ako aj kultúrne a spoločensky vôbec.

Socialistická industrializácia na východnom Slovensku bola súčasťou procesu industrializácie Slovenska a riešila, aj rieši celý rad problémov súvisiacich s využívaním prírodných podmienok, rezerv pracovných síl, najmä z poľnohospodárstva, rozvoj a modernizáciu celej spoločnosti a celý rad iných, všeobecne známych problémov.

Rozvoj priemyslu podstatne ovplyvnil štruktúru zamestnanosti obyvateľstva východného Slovenska. Podiel priemyselnej zamestnanosti vzrástol do r. 1966 zhruba o 32 %.*) Podstatná časť týchto nových robotníkov pochádza z bývalých roľníkov, ktorí naďalej bývajú na dedinách, kde vlastní malé hospodárstvo. Prenášajú na dedinu psychológiu továrne a naopak, prenášajú zo svojho domáceho prostredia návyky malovýroby do továrne. Niektorí autori (Szczepański 1967) v tomto procese vidia nebezpečenstvo „ruralizácie“ robotníckej triedy.

V dôsledku socialistickej industrializácie dochádza na východnom Slovensku k intenzívnemu pohybu dedinského obyvateľstva — zmeny zamestnania a tým aj sociálneho postavenia. Tieto zmeny možno vidieť v smere dedina poľnohospodársky sektor — dedina nepoľnohospodársky sektor, ale najmä v smere dedina — mesto, resp. priemysel. Časť obyvateľstva odchádza z dediny natrvalo, ale veľká časť mení profesiu, ale ostáva bývať v dedinskom prostredí. Vzniká a rozrastá sa kategória ľudí, pre ktorých sa v západnej sociológii používa označenie „rurban“ (Markowski 1967). Rozumie sa ním typ robotníka poľnohospodára, ktorý vlastní o niečo viac ako pol hektára pôdy, zaoberá sa pestovaním zeleniny a ovocia, vlastní kravu a niekoľko ošípaných, má moderne zariadený byt. Do zamestnania dochádza do mesta. Natrvalo sa do mesta presťahovať však nechce, pretože výhody bývania na dedine prevyšujú nepríjemnosť denného dochádzania. Svoju prácu v priemysle považuje za stále zamestnanie a dedinu za doplnkový zdroj zárobku. Táto skupina je, podľa všetkého viac viazaná na rodinu ako na dedinu. Pritom je v dosť komplikovanej situácii, keďže príslušník takejto skupiny je na jednej strane narodený a vychovaný v dedine, na druhej strane je to človek vlastne vylúčený zo života dediny, lebo sa jej života prakticky nezúčastňuje.

*) Životné prostredie Východoslovenského kraja (KNV 1968, str. 50).

Na začiatku industrializácie východného Slovenska, prevládali medzi vidieckym obyvateľstvom zamestnaným v priemysle robotníci nekvalifikovaní. Ich počet prevládaj najmä v období výstavby nového podniku. V tejto fáze robotníci pracujúci na výstavbe nových priemyselných podnikov dochádzajú z oblastí ležiacich mimo územie určené na priemyselné a miestne obyvateľstvo poskytovalo výlučne nekvalifikované pracovné sily. Ale postupom času vzrastá počet miestnych ľudí majúcich odbornú kvalifikáciu, pričom v tomto počte prevládajú mladí ľudia. Následkom toho sa vytvára špecifická štruktúra vidieckeho obyvateľstva.

1. Skupina profesionálne činných v poľnohospodárstve, vyznačujúca sa vysokým percentom žien a vysokým vekovým priemerom mužov.

2. Skupina nekvalifikovaných pracovníkov mimo poľnohospodárstva s priemerným vekom strednej výšky.

3. Skupina kvalifikovaných pracovníkov s nízkym vekovým priemerom.

Čísla týkajúce sa tohoto procesu na východnom Slovensku sú nasledovné: Zatiaľ kým v r. 1950 tvoril podiel ekonomicky činného obyvateľstva v priemysle 15,6, v stavebníctve 8,3 a v poľnohospodárstve 52,4, stúpa počet pracujúcich v priemysle v r. 1961 na 21,52, v stavebníctve na 12,1 a v poľnohospodárstve klesá na 34,62 %. V r. 1965 ďalej stúpa podiel zamestnaných v priemysle na 24,99, v stavebníctve na 12,59 a v poľnohospodárstve klesá na 28,2 %. Údaje z r. 1969 hovoria o tom, že podiel pracujúcich v poľnohospodárstve klesá na 25,34, v priemysle je na úrovni 28,00, v stavebníctve na 11,25 % (Štatistická ročenka východoslovenskej oblasti, 1969, str. 59).

SYSTEM HODNÔT VIDIECKEHO OBYVATELSTVA A JEHO ZMENY

Sociálna mobilita dedinského obyvateľstva, ovplyvnená industrializáciou a urbanizáciou, mala za následok aj zmeny v systéme hodnôt. Východiskom pre nás sú hodnoty uznávané pracujúcimi, tj. malými a strednými roľníkmi, pre ktorých bola práca na pôde hlavným zdrojom obživy a tieto porovnávame so súčasnosťou. Aj keď existujú rozdiely medzi областami, ako aj medzi jednotlivými skupinami roľníctva v uznávaných hodnotách, snažili sme sa na základe výsledkov výskumu tieto hodnoty typologizovať. Podotýkame však, že sa na túto problematiku treba dívať diferencovane.

V systéme hodnôt, ktorý charakterizoval tradičné vidiecke spoločenstvo na východnom Slovensku mala poľnohospodárska výroba a najmä jej najdôležitejší prvok — pôda najväčšiu dôležitosť. V období, kedy bolo ťažko nájsť prácu za mzdu a kedy vidiecka mládež nemala možnosti sa vzdelávať, vlastníctvo roľníckeho hospodárstva bolo prostriedkom obživy roľníckej rodiny istým zabezpečením na starobu a okrem toho bolo aj základom spoločenského postavenia v dedine.

Vzťah k pôde bol spojený s pozitívnym hodnotením práce na pôde a so štýlom života, ktorý s tým súvisel. Túto prácu vykonávali všetci členovia rodiny a nevyžadovala si nijaké formálne vzdelanie iba prax nadobudnutú pod vedením rodičov. Rytmus práce a odpočinku bol úzko spojený s ročnými obdobiami a cirkevnými sviatkami. Sústavná práca sa považovala za životnú povinnosť každého človeka a bola predovšetkým prostriedkom pre zabezpečenie existencie rodiny a úspor pre ďalšie hospodárske investície, v prvom rade pre zväčšenie pozemkového vlastníctva.

Na druhej strane sa pripisovalo menej dôležitosti spotrebe, najmä pre každodenný život. Zariadenie domu bolo vcelku primitívne, jednoduché, stravovanie prevažne z doma vyrobených plodín, denné obliekanie skromné. Iba spotreba počas rodinných a cirkevných sviatkov sa venovala väčšia pozornosť, pretože prispievala k sociálnej prestíži rodiny v rámci vidieckeho spoločenstva.

Všeobecná izolácia vidieka a ťažkosti, s ktorými musel zápasiť každý jednotlivec spôsobovali, že mimovidiecky svet roľníka málo poznal a bol mu cudzí. Žil vo

svojom vlastnom svete, vo svojom vlastnom systéme hodnôt, ktorý sa nepokúšal porovnávať s hodnotami, ktoré uznávali ľudia mimo neho.

Spomínaný systém hodnôt postupne mizol v priebehu výstavby socializmu a to najmä v prímestských a industrializovaných oblastiach. Dodnes sa už zachovalo málo zo starých zvykov a aj to spravidla vo vedomí najstarších obyvateľoch východoslovenského vidieka. Súčasne sa začali utvárať a nadobúdať čím ďalej väčšiu váhu nové systémy hodnôt.

Len čo sa pre obyvateľov vidieka vyskytli nové pracovné možnosti, najmä v priemysle, prestala byť pôda základnou hodnotou určujúcou život roľníka. Povolanie roľníka sa dnes už vykonáva len v prípade vlastníctva malého hospodárstva a väčšia dôležitosť sa pripisuje práci na družstve. V prímestských a priemyselných oblastiach sa dnes už poľnohospodárska práca vykonáva len ako druhotná, doplnková. Sú síce aj oblasti typicky poľnohospodárske, ale aj tu sa výroba maximálne modernizuje a mechanizuje, takže vyžaduje relatívne malý počet pracovných síl.

V posledných rokoch sa mimoriadna dôležitosť pripisuje vlastníctvu domu, ktorý tvorí materiálne zabezpečenie pre starobu, ale je aj podstatným prvkom rodinného života, strediskom, ktoré združuje dve, alebo tri generácie a má aj veľkú dôležitosť z prestížneho hľadiska. Samozrejme, že to musí byť dom vybavený elektrinou, prípadne aj vodovodom a kanalizáciou.

Prímestská a priemyselná oblasť nezvyčajne vplýva aj na hodnotenie jednotlivých pracovných činností. Úplne prevláda vysoké ocenenie mimopoľnohospodárskej, profesionálnej námezdnéj práce, pričom práca na pôde sa považuje za profesiu, ktorá sa jej nevyrovná. Následkom toho sa rozširuje snaha, najmä medzi mladými dostať zamestnanie v meste, alebo v priemyselnom podniku blízkeho okolia a poľnohospodárski rodičia podporujú snahu svojich detí, aby nadobudli profesionálne vzdelanie v priemysle, službách a pod., bez ohľadu na budúcnosť ich vlastného roľníckeho hospodárstva.

Vysoké hodnotenie profesionálnej práce mimo poľnohospodárstva sa týka v súčasnosti najmä činností vyžadujúcich špeciálnu kvalifikáciu. V prvom období socialistickej industrializácie bola príťažlivá každá robotnícka práca už aj preto, že bola časovo obmedzená, postupne však aspirácie uchádzačov o prácu rastú tak, ako rastú aj požiadavky priemyselných závodov. Na východnom Slovensku sa zatiaľ tieto požiadavky obmedzujú spravidla na profesionálne vzdelanie nižších a stredných povolaní, aj keď požiadavky vyššieho vzdelania postupne vzrastajú.

Možno konštatovať, že námezdná práca, ktorá sa oceňuje ako prameň stálych príjmov a iných výhod (sociálne a dôchodkové poistenie a pod.), začala spĺňať vo vedomí ľudí na vidieku tie isté funkcie, ako kedysi spĺňalo vlastníctvo roľníckeho hospodárstva. Okrem toho mimopoľnohospodárske profesie hrajú v očiach vidieckeho obyvateľstva priemyselných oblastí vysokú spoločensko-prestížnu úlohu. Súvisí to so spôsobom života v meste, ktorý sa hodnotí oveľa vyššie ako tradičný vidiecky spôsob života, až na niektoré rodinné zvyklosti, ktoré sa tvrdošie udržiavajú, ako sú hody, svadby, krstiny a podobne, ktoré ovšem súvisia s cirkevnými zvyklosťami. Obyvatelia industrializovaných a prímestských dedín si vysoko cenia obmedzený pracovný čas v priemysle a považujú ho za jednu z dôležitých vlastností práce v tomto sektore na rozdiel od práce na vlastnom hospodárstve.

Zaujímavé je však konštatovať, že sa nepripisuje voľnému času veľká dôležitosť ako času oddychu, rozptýlenia, alebo sebavzdelávania. Starší ľudia a ľudia priemerného veku, keď sa vrátia z miesta svojho zamestnania, dajú sa do práce na svojom pozemku, alebo sa venujú svojim doplnkovým plateným činnostiam, ktoré im

majú umožniť zvýšenia príjmov a životnej úrovne. Sú však ešte aj oblasti, kde prevláda tak ako kedysi spôsob života založený na práci od rána do večera. Mladí ľudia sa však proti tomuto stavajú a snažia sa nájsť voľný čas pre svoje osobné záujmy.

Aj získanie spotrebných predmetov sa stáva pre vidiecke obyvateľstvo v protiklade s minulosťou, podstatnou hodnotou. Spočíva v prvom rade na vybudovaní vlastného domu, ale tento dom musí byť vybavený moderným zariadením. Nielen novým nábytkom, ale aj takými predmetmi bežnej spotreby, ako je elektrická pračka, chladnička, televízor, rádio a ostatné. Pre mladých ľudí je dôležité mať motocykel, tranzistor, ale aj auto. Veľká dôležitosť sa pripisuje aj oblečeniu a to nielen vo sviatočné dni, ale aj na každý deň. Nároky aj rastú čo do stravovania, aj keď snád pomalšie ako v iných oblastiach spotreby.

Zvýšenie životnej úrovne je iba čiastočne spojené s túžbou po väčšom pohodlí. Život generácie, ktorá si práve získava tieto hodnoty, nie je všeobecne ani ľahký, ani pohodlný. Intenzívnou prácou a získanými materiálnymi výsledkami chce v prvom rade uľahčiť život svojim deťom. Okrem toho vlastníctvo rôznych vecí dennej spotreby zabezpečuje rodine istú prestíž vo vlastnom prostredí a aj v prostredí príbuzných a priateľov.

V starom systéme hodnôt sa roľníci, možno povedať, uspokojovali so svojim samostatným postavením, teraz sa snažia prostredníctvom všeobecne uznávaných hodnôt napojiť na spôsob života podobný životu v meste. Pravda hrozí tu nebezpečenstvo, že pri nedostatočnej starostlivosti o zachovanie aspoň základných rysov vidieckeho života vymiznú jeho typické zvláštnosti.

Literatúra

- HAMMEL E. N., 1966, Nacrt ispitavanje pokretljivosti i njegov uticaja na mezdulične odnose. Sociologia 3.
HOFSTEE E. W., 1970, Rozwój i struktura społeczna wsi. Wiek współczesna 3.
MARKOWSKI D., 1967, Zagadnienie zróżnicowania społecznego. Studia socjologiczne 4.
MATEI I., 1969, Aspects du processus d'urbanisation du milieu rural. Revue roumaine des sciences sociales 13.
OLSZEWSKA A., 1967, Uprzemysłowanie a wiejska społeczność lokalna. Studia socjologiczne 4.
SAVILLE J., 1966, Development problems in rural areas. In: People in the Countryside. The national council of social service, London.
SOKOL G., MOKANU M., 1969, Fluktuácia ako výraz stupňa včleňovania do pracovného procesu. Revue roumaine des sciences sociales 13.
SZCZEPAŃSKI J., 1967, Les paysans dans la société socialiste. Problèmes économiques.
KOLEKTÍV, 1968, Životné prostredie Východoslovenského kraja. Štatistická ročenka východoslovenskej oblasti 1969.

Došlo dňa 13. 1. 1971

Vplyv socialistickej industrializácie na mobilitu a na zmenu systému hodnôt vidieckeho obyvateľstva na východnom Slovensku

Východoslovenské dediny pred II. svetovou vojnou charakterizovali dva vzájomne sa preplietajúce procesy — narastanie agrárneho preľudnenia a systematické drobenie roľníckych hospodárstiev. Socialistická industrializácia a kolektívizácia poľnohospodárstva zapríčinila vytlačenie pracovných síl z poľnohospodárstva a stala sa rámcom pre mobilitu dedinského obyvateľstva. Rýchlo klesá počet ľudí zamestnaných v poľnohospodárstve a to hlavne v blízkosti mesta a priemyselných stredísk. Zároveň rastie počet vnútrodedinských pracovných príležitostí a roľníctvo tvorí dnes už len jednu z dedinských profesií. Dôležitým prvkom zmien je aj proces urbanizácie, ktorý spôsobil to, že sa ukazuje nutnosť prekonávať postupne staré predstavy o východoslovenskej dedine.

Sociálna mobilita dedinského obyvateľstva mala za následok aj proces zmien systému hodnôt vidieckej populácie. Aj na ne sa treba dívať diferencovane. V podstate dochádza k zmenám v názoroch na postavenie pôdy a jej vlastníctvo, ktoré bolo v minulosti jediným prostriedkom obživy

rodiny. Vzťah k pôde bol spojený s pozitívnym hodnotením práce na pôde a so štýlom života, ktorý s tým súvisel. Menej dôležitosti sa pripisovalo spotrebe a to hlavne pre každodenný život. Mimo-viediecky svet bol roľníkom cudzí, žili vo vlastnom svete, vo vlastnom systéme hodnôt.

Systém hodnôt sa postupne menil v procese budovania socializmu a to zase diferencovane, rýchlejšie v prímestskej a industrializovanej oblasti, ako v oblastiach zaostalých. Pôda prestala byť základnou hodnotou, určujúcou postavenie človeka na dedine. Väčšia dôležitosť sa pripisuje práci na družstve. V prímestskej oblasti sa poľnohospodárska práca vykonáva len ako doplnková. Vysoko prevláda veľké ocenenie mimopoľnohospodárskej profesionálnej práce, pričom práca na pôde sa považuje za profesiu, ktorá sa jej nevyrovná.

Rozširuje sa snaha, hlavne medzi mladými dostať zamestnanie v meste. Mimopoľnohospodárske profesie hrajú v očiach vidieckeho obyvateľstva vysokú spoločensko prestížnu úlohu. Aj získanie spotrebných predmetov sa stáva pre vidiecke obyvateľstvo v porovnaní s minulosťou podstatnou hodnotou, ba často hraničí s pľúvaním a fetišizmom, kupujú sa aj predmety, ktoré slúžia len na dekoráciu, nepotrebné, len pre vlastné sebauspokojenie. Hrozí tu nebezpečenstvo, že pri nedostatočnej starostlivosti o zachovanie základných rysov vidieckeho života vymiznú jeho typické zvláštnosti.

Влияние социалистической индустриализации на мобильность и изменение системы ценностей для сельского населения в Восточной Словакии

Восточнословацкие села характеризовались до II мировой войны двумя взаимосвязанными процессами: нарастающим аграрной перенаселенности и систематическим раздроблением крестьянских хозяйств. Социалистическая индустриализация и коллективизация сельского хозяйства вытеснили рабочую силу из сельского хозяйства и стали платформой мобильности сельского населения. Количество занятых в сельском хозяйстве людей быстро убывает, особенно вблизи городов и промышленных центров. В то же время растет количество внутри-сельских трудовых возможностей, и земледелие составляет ныне лишь одну из сельских профессий. Важным элементом перемен является и процесс урбанизации, указывающий на необходимость преодолеть постепенно все старые представления о восточнословацком селе.

Социальная мобильность сельского населения имела следствием и процесс изменения системы ценностей, но это следует рассматривать по-разному. Изменения касаются по существу мнений о положении земли и землевладения, что в прошлом было единственным средством пропитания семьи. Отношение к земле было связано с положительной оценкой труда на поле и со стилем жизни, который был с этим связан. Потреблению же, особенно ежедневному, приписывалось более маловажное значение. Мир вне села был чужд для крестьян, они жили в собственном мире, в собственной системе ценностей. Последняя постепенно менялась в процессе строительства социализма, но по-разному, в пригородных и промышленных областях быстрее, чем в отсталых. Земля перестала быть основной ценностью, определяющей положение человека в селе. Больше значения придается теперь работе в кооперативе. В пригородных областях с. - х. работа является лишь дополнительной. Высокая оценка дается несельскохозяйственной профессиональной деятельности, причем полевые работы считаются более маловажной профессией.

Растут стремления, особенно среди молодых, получить работу в городе. В глазах сельского населения несельскохозяйственные профессии играют большую общественную и престижную роль, а приобретение предметов ширпотреба становится, по сравнению с прошлым, существенной ценностью, а нередко граничит и с излишней тратой и фетишизмом: покупаются декоративные, непотребные предметы, служащие лишь для собственного удовлетворения. Появляется опасность, что при недостаточной заботе о сохранении основных черт сельской жизни его типичные свойства исчезнут.

The Effect of Socialist Industrialization on the Mobility of the Rural Population of Eastern Slovakia and on the Change in the Value System

Before World War II the East-Slovak villages underwent two processes intertwining with each other: the continuous agrarian overpopulation and increasing disintegration of the farms. The socialist industrialization and collectivization of farming resulted in the trend in which the farmers started leaving agriculture; these new factors also served as a framework for the mobility of the rural population. There is a rapidly decreasing trend in the proportion of the people engaged in agriculture, particularly in the proximity of towns and industrial centres. At the same time there is an increase in the number of jobs within the villages; hence the agricultural population form only one of the professions in the rural communities at the present stage. An important feature of the changes is also the process of urbanization which has resulted in the need for a change in the traditional views concerning the East-Slovak village.

The social mobility of the rural population also brought about the process of the changes in the system of the values respected by the rural population. It is also in this case that differentiated approach is required. In the essence, changes occur in the views concerning the status of the land and of the land property which was formerly the only source from which the means of living were derived. The relation to land was connected with the positive evaluation of the work on land and with the style of living depending on the factors mentioned. Consumption was not considered so important, particularly in relation to everyday life. The life outside the rural communities was strange for the farmers; they lived in a world of their own, with their own system of values.

The value system showed gradual changes in the process of the construction of socialism; again, this change assumed different courses, being quicker in the suburban and industrialized areas than in the backward regions. The land was no longer the basic value determining the status of the individual in the local community. Higher importance is attached to the work in the co-operative. In the suburban regions the agricultural work is done only as an additional activity. There is a high prevalence of the high appreciation of professional work outside agriculture, the work on land being considered as a lower-grade activity.

It is particularly the young people who seek career in the town. Professions other than agricultural play an important social-prestige role in the eyes of the rural population. In comparison with the former situation, it is also the purchase of consumer goods that becomes a fundamental value for the rural people; this results even in wasting of means and in fetishism — people start buying goods serving only for decoration, unnecessary things in which the buyer seeks only his own self-satisfaction. Here a hazard arises: if there is not sufficient care of the saving of the basic features of the rural life, its typical peculiarities may get lost.

Einfluß der sozialistischen Industrialisierung auf die Mobilität und die Veränderung des Wertsystems der ländlichen Bevölkerung der Ostslowakei

Die ostslowakischen Dörfer waren vor dem II. Weltkrieg durch zwei gegenseitig sich durchflechtende Prozesse — die ansteigende Übervolkerung und die systematische Zersplitterung der kleinbäuerlichen Betriebe — charakterisiert. Die sozialistische Industrialisierung und die Kollektivierung der landwirtschaftlichen Betriebe verursachten die Verdrängung von Arbeitskräften aus der Landwirtschaft und wurden Rahmen der Mobilität der Landbevölkerung. Die Anzahl der in der Landwirtschaft tätigen Personen, insbesondere in der Nähe von Städten und Industriezentren, nimmt schnell ab. Gleichzeitig nimmt die Anzahl von Arbeitsgelegenheiten in den Landgemeinden zu und die bäuerliche Bevölkerung bildet heute nur mehr eine der ländlichen Professionen. Ein wichtiges Element der Veränderungen ist auch der Urbanisierungsprozeß, der die Nötigkeit der Überwindung alter Vorstellungen über die ländliche Ostslowakei zur Folge hatte.

Die soziale Mobilität der ländlichen Bevölkerung löste ferner auch den Prozeß der Veränderungen des Wertsystems der ländlichen Population aus. Auch diesen Prozeß muß man differenziert beurteilen. Im wesentlichen kommt es zu Veränderungen der Ansichten über die Stellung des Bodens und des Bodeneigentums als einziger Quelle des Lebensunterhalts der Familie. Das Verhältnis zum Boden war verbunden mit einer positiven Bewertung der Arbeit auf dem Boden und mit dem damit zusammenhängenden Lebensstil. Eine geringere Bedeutung wurde dem Verbrauch insbesondere für das alltägliche Leben zugeschrieben. Die außerländliche Welt war dem Landwirt fremd, er lebte in seiner eigenen Welt, in einem eigenen Wertsystem.

Im Prozeß des Aufbaus des Sozialismus veränderte sich allmählich das Wertsystem, und zwar wiederum differenziert, und zwar schneller in den stadtnahen und industrialisierten Gebieten im Vergleich zu den rückständigen Gebieten. Der Boden verlor seine Stellung als Grundwert, der die Stellung des Menschen am Land bestimmte. Eine größere Bedeutung wird der Arbeit in der Genossenschaft zugeschrieben. Im stadtnahen Gebiet hat die landwirtschaftliche Arbeit den Charakter einer nur ergänzenden Arbeitstätigkeit. Es überwiegt wesentlich die Bewertung der nichtlandwirtschaftlichen professionellen Arbeit, wobei die Arbeit am Boden als eine Profession angesehen wird, die der ersteren nicht gleichkommt.

Das Bestreben nach Beschäftigung in der Stadt nimmt hauptsächlich bei jungen Leuten zu. Die nichtlandwirtschaftlichen Professionen spielen bei der ländlichen Bevölkerung eine große Aufgabe vom Gesichtspunkt des gesellschaftlichen Prestiges. Auch die Gewinnung von Verbrauchsgütern wird im Vergleich mit der Vergangenheit wesentlich höher bewertet und grenzt oft an Vergeudung und Fetischismus. Man kauft auch Gegenstände, die nur zur Dekoration dienen, die unbrauchbar sind und nur der eigenen Selbstbefriedigung dienen. Es droht die Gefahr, daß bei ungenügender Fürsorge um die Erhaltung der Grundzüge des ländlichen Lebens die typischen Besonderheiten desselben verschwinden werden.

Adresa autora:

Doc. dr. Mária Lešková, CSc., Vysoká škola veterinárská, Ústav matematicko-štatistických metód, Košice, Komenského 71
